

Helsinki, 15.1.2021

SOSIAALITURVAKOMITEAN ASUMISEN JAOSTO

Asia: SOSTEn vastaus sosiaaliturvakomitean asumisen jaoston kyselyyn koskien palvelujen ja etuuksien yhteensovittamista

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveystieteellinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on 234 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä 75 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: erityisasiantuntija Anna Järvinen, anna.jarvinen@soste.fi, puhelin 050 586 5677, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

SOSTEn vastaus sosiaaliturvakomitean asumisen jaoston kyselyyn koskien palvelujen ja etuuksien yhteensovittamista

1. Mitä palvelujen ja etuuksien yhteensovittaminen mielestäsi tarkoittaa?

Parhaimmillaan palvelujen ja etuuksien yhteensovittaminen tarkoittaa vahvaa yhteistoimintaa, esimerkiksi neuvolan yhteydessä toimivaa etuusneuvontaa (muutakin kuin ohjetta vanhempainpäivärahan hakemiseen) tai toimeentulotukea hakevan ohjausta palveluihin. Etuuksilla ja palveluilla on yhteiset tavoitteet. Toimiva etuuksien ja palvelujen yhteensovittaminen varmistaa, että kukaan ei jää väliinputoajaksi, joka ei sovi minkään etuuden ja palvelun kriteereihin. Ihmisiä ei pallotella eri etuuksien ja palvelujen välillä.

Palvelujen ja etuuksien ei tule olla ristiriidassa toisiinsa nähden. Palveluun hakeutuessa pitää olla selvillä vaikuttaako se etuuksiin, eikä asiakkaan vastuulle tule jäädä vaikutuksen selvittäminen. Etuuksilla voidaan mahdollistaa palvelujen käyttämistä: ettei palvelu, esimerkiksi kuntoutus, jää saamatta heikon taloudellisen tilanteen takia. Etuuksien ja palvelujen tulisi toimia yhteen niin, että toisen puuttuminen ei romuta toisen vaikutuksia. Nyt esimerkiksi kuntoutumisprosessit voivat kärsiä, jos ihminen ei saa kuntoutustukea, mutta ei pysty myöskään täyttämään työttömyysturvan vaateita ja putoaa lopulta toimeentulotuella. Jatkuva huoli toimeentulosta ja etuusbyrokratia vievät voimia ja heikentävät kuntoutustuloksia.

Toimiva yhteensovittaminen edellyttää sujuvaa yhteistyötä eri viranomaisten kesken. Se vaatii verkostotyötä, jossa joku viranomainen koordinoi asiakkaan palvelujen ja etuuksien kokonaisuutta. Palveluista ja etuuksista vastaavat ja toimeenpaneavat tahot ovat ajantasaisesti tietoisia siitä, miten asiakkaan kanssa milloinkin toimitaan ja millä perusteilla: mitä etuuksia hän vastaanottaa, mihin palveluihin hän osallistuu. Perusteet kulloisenkin etuuden ja palvelun tarjoamiseen asiakkaalle pohjautuvat ymmärrykseen tosiasiallisesta elämäntilanteesta ja arvioon siitä, minkälaisin keinoin hänen tavoitteitaan juuri sillä hetkellä parhaiten edistetään. Palvelupolut tulee sovittaa yhteen, ettei aukkoja, väliinputoamisia ja umpiperiä synny. Järjestelmä on joustava ilman katkoksia etuuksissa ja kohtuuttomia käsittelyaikoja, jolloin asiakas on ilman etuutta.

Eri palvelujen ja etuuksien yhteensovittamisella voidaan edesauttaa myös sitä, ettei asiakas jää riippuvaiseksi tietystä etuudesta, vaan pääsee joustavien tukien avulla eteenpäin. Palvelun saanti oikeassa kohdassa voi mahdollistaa parempitasoisen tai pysyvemmän etuuden saamisen (esim. eläkkeen tai kuntoutusrahan saamisen, karenssilta välttymisen tai etuuden alentamisen).

Kun palvelut ja etuudet ovat linjassa, ei työntekijöiden resursseja valu turhaan työhön ja voidaan keskittyä asiakastyöhön tarkoituksenmukaisesti.

2. Millaisissa tilanteissa palvelujen ja etuuksien yhteensovittaminen ei toimi? Kerro esimerkkejä.

1. *Palvelun vastaanottaminen ei ole taloudellisesti järkevää*

Asiakas hyötyisi selkeästi jostain palvelusta, mutta sen vastaanottaminen ei ole taloudellisesti järkevää, koska se vaikuttaa etuuksiin. Nämä tilanteet saattavat sekoittaa asiakkaan taloudellisen tilanteen. Esimerkiksi kehitysvammainen henkilö työllistyy tuetusti ja sen seurauksena asumistuki pienenee tai päättyy sillä seurauksella, että hänelle jää yhteensä vähemmän käyttövaroja kuin ennen työllistymistä.

2. *Palvelut eivät tue riittävästi työkykyä ja kuntoutumista ja ihmiset jäävät pitkäaikaisesti etuusjärjestelmän varaan ja ns. väärälle tuelle*

Palvelujärjestelmä ei tue sairastunutta työkäistä riittävästi ja liian moni päätyy työkyvyttömäksi tai työttömäksi. Sairauspäivärahakaudella työkykyarviointi ja mahdollinen kuntoutus jäävät toteutumatta ja myös työkyvyttömyyseläkkeen hakemisessa on näin puutteita. Myöskään työttömien toiminta- ja työkykyä ja kuntoutustarpeita ei selvitetä riittävästi. Heille terveydenhuoltoa järjestetään puutteellisesti: palvelut eivät tue heidän työkykynsä ylläpitoa ja selvittämistä.

Esimerkiksi henkilö, jolla on osittain tai kokonaan alentunut toimintakyky (esim. neurologisten/ psyykkisten/ päihdeongelmien takia), ja joka ei pääse tutkimuksiin, ei ole siten oikeutettu esimerkiksi Kelan kuntoutukseen tai kuntoutusrahaan. Tämän seurauksena hän ei saa sopivaa kuntoutusta, eikä eläkearviota tehdä, vaan hän päätyy työttömäksi työnhakijaksi. Karenssien takia hän on pääsääntöisesti toimeentulotuen asiakkaana. Tämä koskee mm. vapautuvia vankeja. Tilanne on hiljalleen parantumassa niissä vankiloissa, joihin Kelan kuntoutuspalvelut jalkautuvat, silti esimerkiksi lyhytaikaisvangit jäävät helposti kokonaan kuntoutuksen ulkopuolelle.

Toinen esimerkki on päihdepalveluasumisen asiakas, joka saa työmarkkinatukea, vaikka lähtökohdat työllistymiseen ovat todella heikot ja tarve olisi kuntoutustuelle. Palvelussa ei voida keskittyä kuntoutumiseen, koska taustalla on velvoite työllistymiseen. Voimavaroja ilman kuntoutusta ei ole työkokeiluihin, vaikka niitä saattaisi olla tarjolla.

Toimeentulotuen varassa on esimerkiksi nuoria, jotka eivät pääse tai kykene osallistumaan tutkimuksiin, mikä on edellytyksenä kuntoutustuelle. Tuetun asumisen palveluissa on usein nuoria, joilla on esim. diagnosoimaton neurologinen häiriö tai lievä kehitysvamma, jotka estävät työllistymisen tai kuntouttavan toiminnan.

3. Ihmiset ovat heille epäsopivissa palveluissa etuuksien menettämisen pelossa

Esimerkiksi työllisyyspalvelujen ”uraputkessa” pyörii ihmisiä, jotka ainoastaan tukijärjestelmien kautta ajoittain työllistyvät erilaisiin määräaikaisiin työsuhteisiin, ja näiden perusteella henkilön katsotaan olevan työkykyinen, eikä hänelle siten voida myöntää työkyvyttömyyseläkettä. Tällöin toimeentulo on riippuvainen työttömyysetuuksista. Näistä ihmisistä osalla on taustalla tunnistamaton oppimisvaikeus tai tunnistamaton lievä kehitysvamma. Toisiaan seuraaviin harjoitteluihin ja kokeiluihin osallistuminen voi olla näissä tilanteissa kielteinen ja pidemmän päälle kuormittava kokemus silloin, kun työllistymisen edellytyksiä ei tosiasiansa ole. Myöskään sairauspäivärahan maksamiselle ei näissä tilanteissa ole lainsäädännössä perusteita, vaan kokeiluja, harjoitteluja ja palkkatukityöllistymistä on pakko jatkaa toimeentulon varmistamista varten.

4. Kielteisen etuus päätöksen jälkeen asiakasta ei ohjata tarvittavien palvelujen ja vaihtoehtoisten etuuksien piiriin

Kun ihminen saa kielteisen päätöksen kuntoutustuesta/työkyvyttömyyseläkkeestä, ei järjestelmä ota hänestä koppia ja ohjaa vaihtoehtoisin polkuihin etsimään ratkaisua tilanteeseen.

5. Yhteistyö vuokranantajan, asumisneuvonnan ja etuuksien myöntäjien kanssa ei toimi

Jos yhteistyö vuokranantajan, asumisneuvonnan ja etuuksien myöntäjien kanssa ei toimi, menee kaikkien toimijoiden voimavarot hukkaan - asukasta unohtamatta. Esimerkki: Jotkut vuokranantajat tekevät asukkaan kanssa ensin 3kk määräaikaisen sopimuksen, jota jatketaan, jos ja kun isoja ongelmia ei synny. KELA myöntää vuokravakuutta varten maksusitoumuksen, joka on toistaiseksi voimassa oleva, mutta katkeaa määräaikaisen vuokrasopimuksen päättymisen myötä. Tästä syntyy tilanne, jossa nuoret ja nuorta auttavat asumisohjaajat joutuvat hakemaan vuokravakuuden KELA:ltä kahteen kertaan samaan asuntoon, mutta KELA ei suostu myöntämään sitä toista kertaa. Ensimmäisen toistaiseksi voimassa olevan vakuuden ”pitäisi riittää” KELAn näkökulmasta.

6. Etuusjärjestelmä ei tue päihdekuntoutukseen hakeutumista

Päihdehuollon lyhytaikainen laituskuntoutus on esimerkki toimimattomasta yhteensovituksesta: asiakas joutuu maksamaan asiakasmaksun, mutta hän ei ole oikeutettu esimerkiksi sv-päivärahaan tai pääsääntöisesti myöskään kuntoutusrahaan. Vähävaraiselle asiakkaalle tämä muodostaa ylipääsemättömän esteen tarpeenmukaiseen kuntoutukseen hakeutumiselle tai vaihtoehtoisesti velkaantumista. Asiakas voi hakea toimeentulotukea, mutta koska tällainen maksu olisi myönnettävä harkinnanvaraisena toimeentulotukena, asiakkaan pitäisi Kela-käynnin ja hylkäyksen

jälkeen hakeutua kunnan pakeille. Tällainen kierros on usein päihdekuntoutusta tarvitsevalle asiakkaalle ylivoimainen.

7. *Vammaisen henkilön asumisen ja palveluiden kokonaisuutta ei arvioida tukia myönnettäessä*

Asumistukea saavalle vammaiselle ihmiselle saatetaan Kelasta edellyttää vaihtamista halvempaan asuntoon, vaikka esteettömyys on hoidettu kuntoon yksilöllisesti juuri kyseisessä asunnossa. Asumistukea saava vammaisen henkilö saattaa tarvita henkilökohtaista avustajaa arjen toimintoihin ja käyttää apuvälineitä, joten siksi hän tarvitsee keskivertoasumistensaajaa isomman asunnon käyttöönsä. Tilanne saattaa kumuloitua niin, että kunnassa ei ole esteetöntä asuntoa tarjolla tai sellainen järjestyy kauempana palveluista. Muutto palveluiden läheltä kauemmas edullisempaan vuokra-asuntoon ei yhteiskunnalle tule sen edullisemmaksi, koska se heijastuu suoraan muiden palvelujen kustannuksiin, esim. kuljetuspalvelujen matkamäärien tarpeen kasvu ja matkojen pidentyminen, henkilökohtaisen avustajan tarpeen kasvu. Inhimillisestä näkökulmasta kauemmas muuttaminen saattaa heikentää vammaisen itsenäisyyttä ja sosiaalisia suhteita.

Tilanteesta puuttuu kokonaistaloudellinen näkemys, kun etuuksia ja palveluja ei pystytä sovittamaan yhteen Kelan ja kunnan välillä. Koska Kela ei vastaa vammaispalvelulain henkilökohtaisen avun päätöksestä eikä luovuta lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä, sille ei muodostu kokonaiskäsitystä vammaisen henkilön asumisratkaisusta.

8. *Etusjärjestelmä asettaa työttömäksi jäävät omaishoitajat vaikeaan asemaan*

Työssäkäyvien omaishoitajien tekemä hoivatyö keskittyy aikaan ennen varsinaista palkkatyötä ja sen jälkeen sekä yö- ja viikonloppuihin ja lomajaksoihin. Sama pätee myös työttömäksi joutuneille omaishoitajille. Omaishoitosopimuksessa on kirjaus, ettei kyse ole työsopimuslain mukaisesta työsuhteesta kuntaan, hoidettavaan tai hoidettavan huoltajaan.

TE-palveluissa omaishoito katsotaan kuitenkin usein työllistymiseksi omassa työssä ja näin työttömyysetuuden saaminen hylätään, vaikka omaishoitaja olisi juuri ollut työelämässä ennen TE-palveluihin joutumistaan ja ilmoittanut pystyvänsä vastaanottamaan kokoaikatyötä. Tästä seuraa usein omaishoitajan jaksamista kuormittava valituskierre, joka lisätyöllistää niin TE-palveluita kuin kunnan omaishoidon tuen työntekijöitä heidän joutuessaan kirjoittamaan uusia lausuntoja vakuuttaakseen omaishoitajan mahdollisuudesta vastaanottaa työtä. Näin tapahtuu, vaikka kunnan omaishoidon tuen kriteereissä on mainittu ko. maksuluokan osalta mahdollisuus yhdistää ansiotyötä ja hoivaa.

Tällä hetkellä omaishoitajan työmarkkina-asemaa arvioitaessa päätökseen vaikuttavat eniten omaishoidon sopimukseen liittyvän hoidettavalle tehdyn hoito- ja palvelusuunnitelman sanamuodot, vaikka hoito- ja palvelusuunnitelma on tarkoitettu hoidettavan palvelutarpeiden arviointiin, eikä ottamaan kantaa omaishoitajan työllistymismahdollisuuksiin kodin ulkopuolella. Hoidettavan nimissä tehdyn hoito- ja palvelusuunnitelma ei tulisi kuulua TE-palveluiden käyttöön, koska hoidettavalla ei itsellään ole sinne asiakkuutta.

Myös siirtymä täyspäiväisestä omaishoitajuudesta työttömäksi on hankala. Omaishoidon ei katsota täyttävän työssäoloehto. Omaishoitajuuden päättyessä määrätään karenssi ennen työttömyysetuuden myöntämistä, mikä aiheuttaa taloudellista ahdinkoa ja vaikeuttaa työnhakuun keskittymistä. Tämä myös hidastaa omaishoidettavana olevan siirtymää lapsuudenkodista asumispalveluihin, kun omaishoitoperheen toimeentulo voi olla pieni ja riippuvainen saadusta omaishoidontuesta.

9. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevan on vaikea saada TE-palveluja

TE-palveluissa työkyvyttömyyseläkkeellä olevalla on edelleen vaikeuksia saada palveluja. Etuuksien ei pitäisi vaikuttaa työllisyyspalvelujen saatavuuteen.

10. Asiakasmaksuista ja niiden kohtuullistamisesta ei jaeta tietoa palveluissa

Asiakasmaksulain mahdollistama maksujen perimättä jättäminen tai alentaminen ei käytännössä toteudu kunnissa läheskään riittävästi. Järjestelmässämme palvelut ja niistä seuraavat maksut ovat eriytetty niin, että asiakkaan kohtaava terveydenhuollon henkilöstö ei yleensä ota maksuista selviämistä puheeksi ja tarjoa tietoa etuusjärjestelmästä sekä mahdollisuuksista saada huojennuksia maksuihin.

11. Vangin etuudet eivät mahdollista asioinnin vaatiman henkilökortin tai asunnon hankkimista

Vangilla ei ole henkilökorttia, joten hän ei voi avata pankkitiliä. Hän hakee toimeentulotukea henkilökorttiin, johon tulee kielteinen päätös. Vankilassa saamallaan toimintarahalla hän ei kuitenkaan pysty hankkimaan korttia.

Toimeentulotuessa asumismenoja voidaan huomioida vain vapautumiskuukauden alusta ja poikkeuksellisesti enintään yhden kuukauden ajalta ennen vapautumista. Tämä estää monen vapautuvan vangin asunnonsaannin yksityiseltä vuokranantajalta.

12. Kunta ei osallistu asunnon korjauskustannuksiin

Kunnalla olisi STM:n ohjeiden mukaan mahdollisuus osallistua ikääntyneiden ja vammaisten asuntojen korjaamiseen, mutta sitä ei aina tapahdu. Myöskään köyhien lapsiperheiden asuntoja ei korjata, vaikka elämisen kustannuksia saataisiinkin siten alennettua (mm. ilmalämpöpumppu tai vesipisteet, home). Asunnon korjaamiskustannuksiin asumisen jatkamiseksi haetaankin avustusta esim. Kirkon diakoniarahastosta.

13. Myönnetyn apuvälineen käyttöä ei mahdollisteta

Asiakas saa käyttöönsä lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineenä esim. sähkömopedin, joka vaatii säilytykseen lämpimän sähköpistokkeellisen tilan. Tätä tilaa ei korjata/rakenneta vammaispalvelulain asunnonmuutostyönä, joten asiakas ei voi ottaa apuvälinettä käyttöönsä. Apuvälinettä ei voi säilyttää kerrostalon rappukäytävässä tai varastotiloissa.

14. TE-palveluissa ei tunneta riittävästi osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen (näytöt) suorittamista työttömyysturvalla

TE-palveluissa ei tunneta riittävästi sitä, että pelkästään näyttöön osallistuminen ei vaikuta oikeuteen saada työttömyysetuutta ja turhia selvityspyyntöjä tehdään usein. Käsittelyn aikana etuus on katkolla. Osaamisen tunnistaminen ja tutkinnon osien suorittaminen työllisyyttä edistävissä palveluissa lisäävät palveluiden vaikuttavuutta ja koulutukseen ja työhön sijoittumista.

15. Toimeentulotuki niveltyy heikosti palveluihin

Moni etsivän nuorisotyön lopulta tavoittamista nuorista on elänyt pitkään toimeentulotuen varassa, mutta käytännössä työkyvyttömänä tai kuntouksen tarpeessa, ilman että heihin on oltu Kelan, sosiaalityön tai muiden tahojen suunnalta kertaakaan yhteydessä. Nämä nuoret eivät ole missään vaiheessa olleet lähelläkään ohjautua esimerkiksi kuntoutusrahalle ja kuntouttaviin palveluihin vievälle polulle, sillä heidän todellisia tarpeitaan ei ole kyetty tunnistamaan ennen kuin joku kohtaa heidät kasvokkain, mahdollisesti useamman kerran, ja hyvin mahdollisesti myös jossain heille parhaiten soveltuvassa paikassa, joka harvoin on varatuilla ajoilla tai odotusnumeroilla operoiva virastoympäristö.

16. Lastensuojelun asiakkaat tuetun asumisen palvelussa eivät saa toimeentulotukea

Alaikäiset lastensuojelun tai avohuollon asiakkaat, jotka ovat perheongelmien takia tuetun asumisen palvelussa, eivät ole oikeutettuja toimeentulotukeen. Jos vanhemmilla ei ole mahdollisuuksia tai halua huolehtia elatusvelvollisuudesta voi syntyä tilanteita, jossa esim. vuokravelkaa ja -rästejä alkaa kertymään. Tilanteet saadaan usein selvitettyä, koska selvittäminen kuuluu tuetun asumisen palveluun, mutta siihen voi mennä parikin kuukautta, kun setvitään mistä rahat saadaan.

17. Etuuden käyttäminen kannustimena vähentynyt Kela-siirron myötä

Toimeentulotuen myöntämisen siirtyminen sosiaalitoimesta Kelaan on osaltaan vähentänyt etuuskien käyttöä ns. kannustimena. Aiemmin sosiaalitoimessa tukia käytettiin aktivoivana ja kannustavana työväliseenä: esim. asiakkaan kanssa sovitaan kuntoutuksen suorittamisesta ja luvataan tuki yhdessä. Nyt tämä yhteys on heikentynyt, kun tuen myöntävä KELA ei tunne asiakasta päätösten automatisoituessa.

18. Kuntouttavan työtoiminnan haasteet

Esimerkiksi jos on työkyvyttömyyseläkkeellä, ei pääse sosiaalihuoltolaissa määriteltyyn kuntouttavaan työtoimintaan. Sosiaalihuoltolaki ei sitä sinänsä estä, mutta ei oikeutakaan. Esimerkiksi mielenterveysyistä työkyvyttömyyseläkkeellä olevalle kuntouttava työtoiminta voisi olla sopiva vaihtoehto tilanteen parantamiseksi.

Joissain tilanteissa kuntouttava työtoiminta voi olla asiakkaalle houkuttelevampi vaihtoehto kuin opiskelu tai työkokeilu, jotka voisivat olla nopeampia reittejä työllisyyteen. Kuntouttavaa työtoimintaa tuetaan työttömyysetuudella, kulukorvauksella ja matkakulujen korvauksella. Se on asiakkaalle taloudellisesti edullisempaa kuin opiskelu (joko opintotuki tai työttömyysetuudella tuettu omaehtoinen opiskelu) tai työkokeilu (ei erillistä matkakulujen korvausta kulukorvauksen lisäksi, matkalippu voi olla suuri menoerä).

19. Vammaisen lapsen tilapäishoidon maksut voivat olla liian suuria ja estää työllistymisen

Vammaisten lasten perheissä jaksamiselle välttämättömän tilapäishoidon asiakasmaksut voivat estää käytännössä palvelun käyttämisen. Tämä ongelma on lisääntynyt, kun aiemmin laitoshoidon järjestetty ja siten maksukattoa kerryttänyt tilapäishoito on muuttunut järjestämistavaltaan asumispalveluksi, joka ei kerrytä maksukattoa. Käytännössä palvelu voi olla täysin sama kuin aiempi laitoshoidon, vain nimi on muuttunut avohuollon palveluksi.

Lisäksi silloin, kun toimeentulotukea saavan perheen vammaisen lapsen tilapäishoito on myönnetty maksuttomana toimeentulotuen perusteella, voidaan olla tilanteessa, jossa vanhemman ei kannata ottaa vastaan lyhytaikaista työtä, joka lopettaisi toimeentulotuen myöntämisen, mutta samalla nostaisi vaativaa hoitoa tarvitsevan lapsen tilapäishoidon maksuja. Työn tekeminen taas ei olisi käytännössä mahdollista, jos tilapäishoidon palveluja ei käytetä jaksamisen tueksi erittäin haastavan tai ympärivuorokautista hoitoa tarvitsevan lapsen vanhemmalle.

20. Kouluikäisen vammaisen lapsen huoltajalla ei mahdollisuutta työskennellä koulujen loma-aikoina

Kouluikäisen vammaisen lapsen huoltajalla ei monessa kunnassa ole mahdollisuutta työskennellä koulujen loma-aikoina, koska lapselle ei ole tarjolla hoitoa. Erityisesti lapset, joita ei katsota vaikeavammaisiksi, jäävät palveluiden ulkopuolelle. Yksinhuoltajaperheissä tilanne on erityisen vaikea.

21. Työllisyyspalvelut eivät huomioi eri perhetilanteita, eikä niihin liittyviä työnhaun ongelmia oteta huomioon karensseja määrättäessä

Erityisesti yhden vanhemman perheissä ei aina ole mahdollista järjestää lastenhoitoa tarpeiden mukaisesti. Kaikissa kunnissa ei esimerkiksi ole tarjolla vuoropäivähoitoa, jolloin vanhempi ei voi vastaanottaa mm. vuorotyötä. Pienten koululaisten aamu-, iltaja viikonloppuhoitoa ei ole saatavilla juuri missään, jolloin alakoululaisen vanhemmilla tilanne on jopa hankalampi kuin päiväkotikäisten vanhemmilla. Myös erityistarpeisen lapsen (ei esimerkiksi voi osallistua varhaiskasvatukseen kokoaikaisesti) hoidon järjestäminen voi olla perheille haaste, vaikka perheessä olisi kaksi aikuista.

Myös palveluihin osallistumiseksi vanhemman täytyy järjestää lapsenhoito jollain tavalla, lyhyelläkin varoitusajalla. Kotona lastaan hoitava vanhempi ei pääse osallistumaan palveluun (ml. kielikurssit, kotoutumispalvelut) ilman, että lastenhoito järjestyy palvelun ajaksi.

Työn vastaanottaminen toiselta paikkakunnalta saattaa varantaa lapsen vuoroasumisjärjestelyn kasvavien etäisyyksien tai mahdollisen muuton vuoksi. Vanhempi joutuu valitsemaan karenssin ja vanhemmuuden väliltä.

Perheen ja työnhaun yhdistämisen ongelmia ei aina huomioida karensseja määrätessä.

22. Korona-aikana etuudet paikkasivat jälkijättöisesti kouluruokailun puutetta

Koronaepidemian aikaan huomattiin kouluruokailun iso merkitys, kun se jäi pois. Kunnissa ruokailun puutetta hoidettiin eri tavoilla, tämä eriarvoistaa lapsiperheiden tilannetta. Pienituloisimmille etuusjärjestelmä paikkasi tilannetta toimeentulotuen

ylimääräisellä korotuksella vasta elokuusta alkaen. Lapsiperheiden näkökulmasta etuusjärjestelmän viiveet ovat kestäättömiä.

3. Miten palvelujen ja etuuksien tavoitteet, yhteinen suunnittelu ja yhteensovittaminen on otettu huomioon lainsäädännössä ja toiminnassa?

Järjestökentältä arvioidaan, että tällä hetkellä monelta osin heikosti, koska palveluja ja etuuksia on kehitetty ja toteutettu erillään. Niitä ei juurikaan ole suunniteltu toimimaan yhdessä ja lainsäädännöllinen pohja on erilainen. Etuuksissa muuttuvia palvelutarpeita ei huomioida ja siten toiminnassakin niitä on vaikea ottaa kovin joustavasti huomioon. Eri organisaatiot katsovat asiaa omasta näkökulmastaan, mikä johtaa helposti osaoptimointiin.

Kelan, TE-hallinnon ja kuntien sosiaalitoimen yhteistyössä on puutteita. Ongelmia on jo tietojärjestelmätasolla. Viranomaistiedonvaihdon tulisi olla nykyistä joustavampaa. Tietojärjestelmien yhteensovittaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa on myös tarpeellista, jotta palvelujen yhteensovittaminen ja oikean etuuden saaminen asiakkaan kannalta toteutuisi.

Esimerkiksi Kelalla on velvoite ohjata sosiaalityön tuen tarpeessa olevia etuusasiakkaita kuntaan, mutta edelleen on paljon asiakkaita, jotka eivät tule sinne ohjatuksi.

Järjestöt arvioivat, että hankintaosaamista työllisyyspalveluissa tulisi kehittää, jotta palvelujen ja etuuksien tavoitteet, yhteinen suunnittelu ja yhteensovittaminen voisi toteutua. Nyt TE-palveluiden julkisissa hankintakilpailutuksissa on osaamisvajetta, mistä syystä palvelun tarjonta ja laatu ei kohtaa asiakkaan tarvitsemää sisältöä.

Sosiaalihuoltolaissa on yhteistyövelvoite tilanteissa, joissa asiakkaan tarpeet edellyttävät muiden viranomaisten palveluja. Käytännöt ovat kuitenkin hyvin vaihtelevia riippuen kunnasta ja työntekijästä.

Myös esimerkiksi rikosseuraamusalan lainsäädännössä palvelujen ja suunnitelmien yhteensovittaminen on otettu huomioon (suunnitelmissa ja vapauttamisessa on tehtävä yhteistyötä muiden viranomaisten, muiden tahojen ja läheisten kanssa). Kuitenkin esimerkiksi vankien vapauttamisista tehdään verkostotyönä vain noin kolmannes.

Järjestökentältä kerrotaan, että nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset ovat sitä mieltä, että asumiseen liittyvät etuudet ja palvelut toimivat useimmissa tilanteissa suhteellisen hyvin, kokonaisvaltaista näkemystä toivottaisiin kuitenkin lisää. Järjestelmä kokonaisuudessaan näyttää pirstaloituneelta myös sen hyvin tunteville ammattilaisille - nuorista puhumattakaan. Palvelujen ja etuuksien tavoitteet eivät

toteudu, kun paremman puutteessa tukea tarvitsevia ohjataan tai ajautuu palveluihin, joita ei ole heille suunniteltu.

Asumisen saralta esimerkki kiitoksia keränneestä palvelujen ja etuuksien yhteensovittamisesta on Helsingin kaupungin asumisneuvonta. Asumisneuvontaa tehdään sosiaalitoimessa yhteistyössä mm. Hekan asuntojen kanssa. Asumisneuvonnassa käytössä ovat niin sosiaalitoimen rekisterit kuin vuokratähtitiedot Hekalta. Toimeentulotukeen liittyviä päätöksiä (vuokratähtien maksu tms.) voidaan tehdä osana asumisneuvonnan prosessia esim. liittyen häätöjen ehkäisyyn.

Myös Tampereella on hyviä kokemuksia yhteistyöstä etuuksien ja palveluiden yhteensovittamisesta KELAn ja ViaDia ry:n asunnottomuustyössä. Toiminta perustuu KELAn asiakkaiden antamaan suostumukseen, jossa KELAn etuuskäsittelijät ja ViaDian työntekijät voivat yhteistyössä hoitaa mm. asumiseen liittyvät hakemukset ja etuudet. Aiemmin asunnottomuustauustaisilla asiakkailla etuudet usein viivästyivät tai jäivät hakematta. Käytäntö on mm. vähentänyt vuokratähtejä ja säästänyt KELAn resursseja jälkiselvittelyyn liittyen.

4. Kuinka palvelujen ja etuuksien yhteensovittamisella voidaan tähdätä työllisyyteen, ottaen huomioon myös työ- ja toimintakyvyn ja osaamisen näkökulmat?

Yhteensovittamalla etuuksia ja palveluja voidaan katsoa asiakkaan kokonaistilannetta, varmistaa että ne etuudet, joihin hänellä on oikeus, on haettu, ja lisäksi tarjota sopivia työllistymistä tukevia palveluja. Esimerkiksi karensseilla ja epäselvissä tilanteissa olevien ihmisten kohdalla jonkin tahon tulisi käydä kokonaisvaltaisesti läpi asiakkaan tilanne ja tarpeet ja ohjata hänet oikeisiin palveluihin.

Toimeentulo-ongelmat vievät valtavasti energiaa, joten niiden helpottaminen parantaa toimintakykyä ja antaa voimia työnhakuun ja kouluttautumiseen. Toimeentulon jatkuvuuden ja ennakoitavuuden tulisi olla nykyistä parempaa, jotta ihminen voisi turvallisemmin hakeutua palveluihin ja suunnitella elämää eteenpäin. Perustoimeentulon vakaus tarvitaan pohjaksi, jotta ihminen voi tähdätä työllistymiseen ja osaamisensa kehittämiseen. Myös palvelupolkujen tulee olla katkeamattomia, jotta ei vaikeuteta ennestään haastavassa asemassa olevien ihmisten tilannetta.

Palvelujen ja etuuksien tulisi toimia yhteen siten, ettei kannustinloukkutilanteita syntyisi. Ennen kuin asiakkaan palveluihin tehdään etuuksiin vaikuttavia muutoksia, tulisi varmistaa, ettei etuuksiin tule katkoksia ja että asiakkaan kokonaistilanne ei huonone. Etuuksien pitää kaikissa tilanteissa kannustaa toimintakyvyn heikkenemisen estämiseen, sen säilyttämiseen tai vahvistamiseen.

Palveluissa tulee hyödyntää nykyistä laajemmin työ- ja toimintakyvyn moniammatillista ja toiminnallista arviointia. Samoin osaamisen tunnistamista ja tunnustamista työllisyyttä

edistävissä palveluissa tulee lisätä. Etuuksien yhteensovittamiseen tulee kiinnittää huomiota jo palveluprosessin alkuvaiheessa.

Oikea-aikaisen ja yksilölliseen tarpeeseen vastaavan kuntoutuksen käynnistäminen sekä työelämän joustojen tarkoituksenmukainen hyödyntäminen ovat keinoja työ- ja toimintakyvyn ylläpitämiseen.

Ihmisille tulee tarjota tukitoimia työssä jaksamiseen toimintakyvyn heiketessä työuran aikana: mm. apuvälineet, yksilölliset mukautukset, esim. etätyön lisääminen, osatyökyvyttömyyseläke työajan lyhentämiseen ilman taloudellista menetystä.

Jos halutaan tavoitella ihmisten työ- ja toimintakyvyn lisäämistä, pitäisi sosiaaliturva- ja kuntoutuslainsäädäntöä katsoa yhtenäiseksi ja aukottomaksi siten, että se tukisi johdonmukaisesti tavoitetta. Nyt kuntoutuksen lainsäädäntö (ehdot, maksaja, toteutus) on levällään. Kuntoutuskomitean tavoitteiden toteuttaminen edellyttäisi monikanavaisen rahoituksen kehittämistä sekä sosiaaliturvan, kuntoutuksen järjestämisen ja toteuttamisen nivomista yhteen.

Opiskelun ja uudelleen kouluttautumisen tukemisen tulisi olla vahvempaa, jotta oman osaamisen kehittäminen on mahdollista. Tuloloukut hankaloittavat omaehtoista kehittämistä osa-aikaista tai lyhytaikaista työtä tekemällä tai kouluttautumalla.

Velkojen selvittely ja velkojen järjestely vaikuttavat motivaatioon lähteä kouluttautumaan ja työhön. Velkaneuvontapalveluihin pääsyn kehittäminen on olennaista myös työllistymisen näkökulmasta.

Työnhakijan erilaiset ja yksilölliset perhetilanteet tulisi ottaa paremmin huomioon työllisyyspalveluissa. Painavan hoivavastuun omaavilla henkilöillä (esim. erityislasten vanhemmat) ei ole aina mahdollisuutta tehdä työtä. Samoin yhden vanhemman perheille ja vuorotyötä tekevien vanhempien perheille työn vastaanottaminen voi olla hoivavastuun ja puuttuvien palveluiden johdosta mahdotonta. Lastenhoitopalveluiden puute, niiden käytölle määritellyt kriteerit tai niiden korkea hinta eivät saa olla este vanhemman työssäkäynnille. Työllistymistä voidaan tukea järjestämällä tarpeenmukaista vuoropäivähoitoa ja pienten koululaisten iltä- ja yöaikaista sekä viikonloppuhoitoa ja varmistamalla, että niiden maksut eivät aiheuta kannustinloukkuja. Työllisyyspalvelun ajaksi tulisi järjestää tarvittaessa lastenhoitoa. Myös kotoutumispalveluissa on huomioitava hoivavastuut ja järjestettävä lastenhoitoa. Perheen ja työnhaun yhdistämisen ongelmat tulisi huomioida karensseja määrätessä.

Myös oikea-aikaisilla ja riittävillä kriisipalveluilla tuetaan ihmisten työllisyyttä, esimerkiksi läheisensä menettäneen ihmisen työkykyä ja työllisyyttä. Lapsen oireilu voi vaikuttaa myös vanhemman mahdollisuuksiin työllistyä ja tehdä työtä. Tällöin lasten ja nuorten kriisipalvelut ja oppilashuollon palvelut ovat keskeisiä.

Nuorten kokonaisvaltaista ohjausta tulisi kehittää. Nyt osa viranomaisista osaa neuvoa koulutuksiin hakeutumisessa, osa taas työelämään hakeutumisessa, mutta yhteistä koulutuksiin ja työelämään suuntaavaa polkua ei välttämättä ole. Etuuksien kannalta ei myöskään voi joustavasti kokeilla opiskelua ja työelämää (etuudet katkeavat, kun status vaihtuu).

Omaishoitajien kohdalla tarvittaisiin pitkään jatkuneen omaishoitotehtävän päättyessä taloudellista tukea sekä työelämään palaamisen tukipalveluja.

Kehitysvammaisilla tuetun työn työhönvalmennuspalvelujen puutteellinen saatavuus estää yksilön kokonaistilanteen pitkäaikaisen tarkastelun ja pitkälle ajalle ajoittuvan suunnitelmallisen tuen. Pitkäaikainen tuetun työn työhönvalmennus mahdollistaisi työllistymisen ja työssä pysymisen.

Osatyökykyisen työttömyyspäivärahalla olevan henkilön työllistymiseen tarvitaan ammatillista kuntoutusta ja ammatillisen kuntoutuksen palvelujen ja te-palvelujen tiivistä yhteistyötä. Ei niin kuin nyt tapahtuu, että TE-toimisto ikään kuin laittaa asiakkaan hyllylle siksi aikaa, kun asiakas on vaikka eläkevakuutusyhtiön kustantamassa työkokeilussa ja sitten vasta, kun se prosessi on käyty loppuun, ottaa asiakkaan taas omaan järjestelmään. Siinä tulee aina viivettä ja työkokeilu menee vähän hukkaan. Polun pitäisi edetä siten, että esim. palkkatukikuviot selvitetäisiin ajoissa. Jos kokeilu onnistuu, jatko olisi selvä. Usein näin ei ole tai se palvelu toimii vain siihen asti, että löytyy työkokeilupaiikka, mutta ei enää siinä kohtaa kun pitäisi siirtyä kokeilusta työelämään.

Olisi tärkeää saada tukea myös työnantajille tilanteessa, jossa työntekijän tuottavuus laskee esim. ylimääräisten taukojen tai räätelöidyn työnkuvan takia. Tällaista tukea ei ole olemassa kuin uuteen työsuhteeseen (palkkatuki). Tämä on puute etenevien sairauksien kohdalla varsinkin, kun usein on kyse juuri siitä, että työteho laskee sairauteen liittyvän poikkeuksellisen uupumuksen takia. Tämä johtaa pahimmillaan siihen, että jossain kohtaa työnantaja saa irtisanoa työntekijän, kun työsuoritus ei vastaa enää sitä, mihin työntekijä on palkattu. Tässä vaiheessa työntekijä ei todennäköisesti työllisty minnekään muuallekaan ja jos ei ole riittävästi fyysisen toimintakyvyn alenemaa, niin eläkettäkin ei myönnetä, eli väliinputoamisen riski on suuri.

5. Muita kommentteja ongelmakokonaisuuteen tai sen käsittelyyn jaostoissa

Etuuksien ja palvelujen yhteensovittamisella saadaan järjestelmää muokattua paljon asiakasystävällisemmäksi, toimivammaksi ja myös tehokkaammaksi. Palveluiden kautta aikaansaaduista onnistumisista ja eteenpäin menosta (esimerkiksi työllistyminen) tulisi myös etuusjärjestelmän kannustaa ja palkita, eikä ainakaan vaikeuttaa ihmisen taloudellista tilannettaan.

Asiakkaiden ongelmien ratkaisuja mietittäessä olisi kaiken kaikkiaan tarpeen hahmottaa laajempia kokonaisuuksia. Esimerkiksi perhetyön, lastensuojelun ja väkivalta- ja traumatyön yhteys tulisi tunnistaa aina, kun kyseessä on asunnottomaksi tai asunnottomuusuhan alla olevaksi joutunut nainen. Pitää tunnistaa, mitä todellisuudessa asiakkaiden vaikeissa tilanteissa tarvitaan, jotta tilanne helpottuisi ja tukimuodot eivät siiloutuisi ja olisi hetkittäisiä ja irrallisia toisistaan, vaan vaikutukset voisivat olla pysyviä, ennalta ehkäiseviä ja kantavia. Myös toimeentulossa tapahtuvat negatiiviset muutokset heijastuvat asumiseen ja sen jatkuvuus on herkästi uhattuna. Kaikessa viranomaistoiminnassa tulisi aina varmistaa asumisen jatkuminen, jotta asunnottomaksi joutuminen ei olisi seurausta muista palvelu- ja etuuspäätöksistä, eivätkä niiden takia ihmisten tilanteet vaikeutuisi entisestään.

Asunnottomuus vaikeuttaa aivan kaikkia asioita, työllistymisen ja kouluttautumisen/opiskelun edellytykset ovat asunnottomana olemattomat, sillä ihminen tarvitsee kodin voidakseen huolehtia itsestään ja muista asioistaan ja velvoitteistaan.

Asumisneuvontalakea valmistellaan tällä hetkellä ympäristöministeriön asettamassa työryhmässä. Asumisneuvonta sisällöltään liittyy usein erilaisiin etuuksiin ja niiden hakemiseen (asumistuki, toimeentulotuet). Yksi haaste, joka asumisneuvonnan lakisäätämiseen liittyy onkin siinä, että yhtäältä asumisneuvonta toimii hyvin, jos yhteys sosiaalitoimeen ja KELAan on vahva ja esim. tukipäätöksiä pystytään tekemään joustavasti osana asumisneuvontaa. Toisaalta erityisesti nuorten kohdalla asumisneuvonnan on havaittu toimivan parhaiten, kun toiminta on matalakynnyksistä ja helposti lähestyttävää. Miten asumisneuvontaa pystyttäisiin laajemmin tarjoamaan niin, että palvelussa on matala kynnyks (mahdollisuus ennaltaehkäistä ongelmia), mutta etuuksien käsittely ja myöntäminen olisi sujuvaa ja tarkoituksenmukaista?